

контексті не можемо не згадати про рідного брата С.Г. Нечипоренка Івана Григоровича Нечипоренка (1929–2004 рр.) – заслуженого майстра народної творчості України (1996 р.), творця богуславської школи художнього ткацтва. Художник текстилю за фахом, Іван Нечипоренко – промисловець із винятковими здібностями – працював головним інженером богуславської ткацької фабрики «Перемога» з 1960 р. Завдяки його діяльності ткацький промисел Богуславщини з середини 60-х років ХХ ст. переживає час бурхливого розвитку та розквіту. За творчий доробок І.Г. Нечипоренку була вручена премія ім. Катерини Білокур. Ним було розроблено нову технологію виготовлення народних узорних тканин, яка давала можливість виконувати складні елементи, забезпечуючи різноманітність асортименту виробів.

Отже, у фондовій колекції С.Г. Нечипоренка в НКЗ «Гетьманська столиця» зберігаються рукотворні взірці художнього ткацтва, що належать до національного культурного надбання України. Їх роль особливо важлива в наш час, коли на піднесенні національної свідомості вони відіграють роль оберегів всього українського народу. Колекція стане основою експозиції етнографічного музею народного художника України Сергія Григоровича Нечипоренка в складі НКЗ «Гетьманська столиця».

Посилання

1. Федорук О. Перегин знаку. Вибрані мистецькознавчі статті. – К., 2007. – 358 с.
2. Майшев О. Митець та його обереги // Чернігівські відомості. – 2012. – № 44(1130). – 31 жовтня. – С. 17.
3. Сердюк Н. Священні рани Батурина // Культура і життя. – 2013. – № 47. – 22 листопада. – С. 3.
4. Сердюк Н., Хармак М. та ін. // Слово «Гетьманської столиці». – 2014. – № 2(41). – Березень – квітень. – С. 1.
5. Нечипоренко С. Українська вишивка. – К., 2010. – 159 с.

Новик О.А. Батуриное наследство от Сергея Нечипоренко

Статья посвящена результатам сотрудничества НКЗ «Гетманская столица» и народного художника Украины Сергея Григорьевича Нечипоренко. В статье описаны некоторые предметы быта из родительского дома, подаренные художником заповеднику, сделанные членами его семьи, которые должны будут украсить экспозицию этнографического музея имени С.Г. Нечипоренко.

Ключевые слова: народный художник, ткачество, вишивка, декоративно-прикладное искусство.

Novik O.A. Baturyn inheritance from Serhii Nechyporenko

The article is devoted to results of cooperation of NKZ "Hetman Capital" and the national artist of Ukraine Serhii Hryhorovych Nechyporenko. In article some household items from the parental house presented by the artist to the reserve, made by members of his family who will have to decorate an exposition of the ethnographic museum of S.H. Nechyporenko are described.

Key words: national artist, weaving, embroidery, arts and crafts.

10.03.2015 р.

ПОШУКОВА РОБОТА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОРЮКІВСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ

У статті висвітлюються і узагальнюються результати пошукової роботи як складової науково-дослідної діяльності Корюківського історичного музею щодо вивчення історичного минулого Корюківщини (події Першої світової війни 1914–1918 рр., Голодомору 1932–1933 рр., Корюківської трагедії 1–2, 9 березня 1943 р.). Значну увагу приділено злочину проти людяності, що здійснений у Корюківці у березні 1943 р.

Ключові слова: пошукова робота, Корюківщина, Корюківський історичний музей, експедиції, Перша світова війна, Голодомор, Корюківська трагедія.

На сучасному етапі розвитку історичної науки постає проблема об'єктивності висвітлення подій, що відбувалися на теренах України в різні періоди. Цьому підпорядкована пошукова та науково-дослідна робота Корюківського історичного музею. Вона проводиться в широкому тематичному та часовому діапазоні, що зумовлено специфікою музейного закладу.

Проаналізувавши документальні та історико-публіцистичні матеріали з історії населених пунктів Корюківщини, що містяться у фондах Корюківського історичного музею, виявлено, що їх зміст заідеологізований відповідно до потреб радянської епохи. З плином часу ми втрачаємо свідків історичних подій, рідних і близьких тих мешканців Корюківщини, які були учасниками Першої світової війни 1914–1918 рр., Голодомору 1932–1933 рр., війни Німеччини проти Радянського Союзу 1941–1945 рр. Отже, метою даної статті є висвітлення напрямків та узагальнення результатів пошукової роботи Корюківського історичного музею щодо вищезазначених історичних подій.

Експедиція є однією із форм науково-дослідної роботи музею, яка сприяє дослідженню історії населених пунктів регіону та встановлення історичної дійсності. Це процес, під час якого вивчаються конкретні факти і предмети, виявляються ті чи інші закономірності розвитку громади, поповнюються фонди. У такий спосіб не тільки розширюється джерелознавча база науки, але й одержуються нові, раніше не відомі знання.

Завдяки використанню місцевого історичного матеріалу співробітники музею, краєзнавці, учні шкіл, студентська молодь та ін. мають змогу осмислювати історичні процеси, вивчати і залучати відповідні матеріали до своїх наукових праць та доносити до широкого загалу історичні відомості через публікації у засобах масової інформації, наукових та науково-публіцистичних виданнях.

Історико-краєзнавчі пошукові міні-експедиції

були започатковані Корюківським історичним музеєм у 2013 р. Співробітники установи здійснили виїзди до дев'яти населених пунктів Корюківського району, де були зібрані свідчення очевидців, музейні предмети початку-середини ХХ ст., проведена їх фотофіксація та з'ясовані місця виявлення.

За результатами експедицій після опрацювання спогадів нащадків і архівних документів були встановлені прізвища трьохсот солдат Російської імперії – учасників Першої світової війни 1914–1918 рр., серед яких 14 – Георгіївські кавалери (один з них повний Георгіївський кавалер). Крім того, віднайдено близько 10-ти оригінальних фото, здебільшого 1914–1916 рр. Зібрані матеріали були використані при оформленні експозиції першої за всю історію музею тематичної виставки «Корюківщина у період Першої світової війни 1914–1918 рр.».

Вперше за свою діяльність співробітники Корюківського історичного музею брали участь у II Міжнародній пошуковій експедиції «Черемха – 2014», присвяченій 100-річчю Першої світової війни. Поряд із досвідченими музейними працівниками з різних куточків України, пошуковими роботами займалися і три вихованці (підлітки 13–14 років) патріотично-пошукового клубу «Пам'ять», що діє на базі Корюківського музею. В ході тижневої експедиції учасники групи займалися пошуком артефактів, ексгумацією останків 15 солдат (за даний час піднято рештки 38 солдат), облаштуванням кладовища, де поховано більш ніж 800 учасників бойових дій 1914–1915 рр., перепохованням 56 останків солдат Російської і Австро-Угорської армій. Деякі артефакти, які юні пошуковці виявили у ході польових досліджень, поповнили фонди Корюківського історичного музею [1].

Дослідження Голодомору 1932–1933 рр. було розпочато освітніми закладами Корюківщини у 2002–2003 рр. Попередні спроби, що робились у 90-х роках ХХ ст., не оприлюднювались. Довгий час вважалось, що події цього періоду не мали місця на теренах району, так як порятунком для його мешканців були природні умови регіону та прикордоння з Росією. У ході збору свідчень, з'ясувалось, що у регіоні лютий голод був взимку 1933 р та навесні 1934 р. Документально зафіксовані випадки труподства (с. Перелюб Корюківського р-ну) [2, 851], людоїдства (с. Домашлин Корюківського району) [2, 848]. Здебільшого, люди виживали завдяки утриманню худоби. Легше було колгоспникам та робітникам підприємств. Основною причиною голоду були неврожай через несприятливі погодні умови, відсутність допомоги з боку влади, діяльність «буксирних» бригад. Встановлено 6 прізвищ осіб, померлих від голоду у 1934 р., про яких у «Національній книзі пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр. в Україні.

Чернігівська область» дані відсутні [2, 911–914].

Грунтовно вивченим (на перший погляд) і дослідженим як іноземними, так і українськими науковцями є період Другої світової війни та війни Німеччини проти Радянського Союзу 1941–1945 рр. Проте деякі її аспекти, зокрема трагізм людських втрат та їх причинно-наслідковий контекст потребує новітніх неупереджених та незаангажованих досліджень задля історичної об'єктивності. На цьому тлі вивчення трагедії жителів містечка Корюківки, знищених німецькими нацистами 1–2 і 9 березня 1943 р., постає однією з головних тем науково-дослідної роботи музею.

Ліквідація містечка Корюківка разом із усім населенням – класичний приклад нацистської окупаційної політики в Україні. Одномоментне вбивство карателями близько 7 тис. мешканців є найбільшим злочином такого типу у Другій світовій війні. Серед наукового загалу деякі аспекти зазначеної проблеми вивчали Б. Наріжний [3], С. Павленко [4], С. Бутко, Т. Макаренко [5], В. Устименко [1]. У своїх роботах вони піднімали питання руху опору на окупованій території Корюківського району, вшанування пам'яті загиблого мирного населення міста, оцінки корюківських подій з точки зору людської моралі, людяності та гуманізму. Проте, дана тема потребує більш детального висвітлення подій, встановлення їх хронологічної послідовності, оцінки діяльності корюківських партизан в контексті зазначеної трагедії, виявлення характерних особливостей окупації окресленого регіону [6, 281].

Для відтворення та глибшого розуміння цієї жахливої події, крім архівних документів, важливу роль мають свідчення людей, яким пощастило вижити і стати свідками трагедії. Така робота в історичній науці отримала назву «усної історії» і стала науковим напрямом, що інтенсивно розвивається з другої половини ХХ ст.

Наукові співробітники Корюківського історичного музею вже багато років збирають розповіді, за допомогою яких здійснюється фіксування суб'єктивного знання окремої людської особистості про нацистський злочин на тлі часу, в якому вона жила. Найбільш плідними стали 2012–2013 рр., упродовж яких було зібрано близько 130 споминів про події березня 1943-го року.

Аналіз свідчень дає можливість відтворити послідовність трагедії, конкретизує дії карателів та поведінку беззахисного мирного населення. Так, порівнюючи всі розповіді корюківчан, які вижили, можна аргументовано прийти до висновку, що карателі без слідства, суду і оголошення вироку, приховуючи свої справжні наміри, спеціально збирали людей в групи у будинках для вбивства, вбивали на вулицях відкрито. Тобто, достатньо детально підтверджена тактика катів, яку описано в

«Акті Чернігівської обласної комісії з встановлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників у Корюківці від 17 грудня 1943 р.» [7]. Разом із тим практично всі свідчення наочно показують, що мешканці, які нібито повинні були розуміти логіку та передбачити дії окупаційної влади, зовсім не очікували тотального винищення населення достатньо великого містечка. З розповідей можна зрозуміти, що йдеться про повну безпорадність та непоінформованість жителів [8, 115]. Завдяки свідченням дослідники дізналися про подальші каральні дії окупантів 9 березня 1943 р. і наступне переслідування вцілілих корюківчан у селах району [9, 8].

На нашу думку, одним із найважливіших наслідків цієї роботи стало суттєве доповнення списку встановлених прізвищ жертв трагедії. Проміжний результат оприлюднений у довіднику «Мартиролог встановлених жертв Корюківської трагедії 1943 року». У другому переробленому, виправленому і доповненому виданні зазначені 1893 прізвища загиблих осіб. Це – підсумок копіткої пошукової роботи, яка була розпочата ще у 1944 р. та продовжилась у 70–80-х рр. (1246 прізвищ). Активізувалась пошукова робота щодо цього напрямку у 2010–2013 роки (647 прізвищ). Ще 302 – чекають на опублікування. Отже, за період 2010–2014 рр. встановлено 949 нових прізвищ жертв Корюківської трагедії березня 1943-го року.

Таким чином, з близько 7 тис. загиблих, на сьогоднішній день ідентифіковано тільки 2245 жертв. Робота по встановленню їх прізвищ триває.

Накопичена інформація про трагедію дала поштовх до нового напрямку досліджень – пошуку будинків, які чудом вціліли і не були спалені, хоча в «Акті Чернігівської обласної комісії з встановлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників у Корюківці від 17 грудня 1943 р. № 5» читаємо: «...В Корюковке как в передовом районе, 1 и 2 марта 1943 года организовали уничтожение всего мирного населения путем расстрела и последующего сжигания. За два дня 1 и 2 марта 1943 г. зверски уничтожено 6700 человек (из 13 тысяч человек, насчитывавшихся до войны). Сожжено 1290 дворов (из 1300 имевшихся до войны)... При общем осмотре Корюковка представляет собой абсолютно разрушенное селение (где осталось только 10 жилых построек) с полным уничтожением жилых домов, учреждений, кинотеатра, домов лечебно-медицинской сети: поликлиники, детской консультации, инфекционной больницы; ясли, помещение двух школ; разрушен сахарный завод со всем подсобным хозяйством...» [7].

Співробітниками музею підтверджена наявність у місті майже 50 вцілілих будівель, відомості про які підкріплені фотографіями і спогадами очевидців тих подій. Переважна більшість збережених

споруд є житловими будинками. Спроби німецьких окупантів підпалити будівлі за допомогою гасу та запалювальних куль чи іншим способом не мали успіху через застосування при зведенні помешкань цегли та заліза. Перелік вцілілих будинків може бути продовженим через пошукові роботи, що тривають [10].

Важливим завданням пошуково-дослідницької експедиції стало виявлення невідомих місць поховань жертв Корюківської трагедії 1–2, 9 березня 1943 р. До роботи експедиції були залучені співробітники музею, представники районної і місцевої влади та громадських організацій, науковці, очевидці трагедії, красназвці, мешканці Корюківки. Експедицією було виявлено 71 поховання. Вони, здебільшого, знаходяться на території міста – вулицях, городах, біля будинків, на кладовищах.

Матеріали досліджень підтверджують, що знищення мирних жителів відбувалося перманентно на всій території Корюківки шляхом їх розстрілу та спалення у хатах та надвірних будівлях. Після відходу карателів місцеві мешканці, які встигли покинути містечко, повернулися і поховали загиблих. Багато тіл повністю згоріло, і жителі ховали їх попіл та обгорілі рештки. Поховання здійснювалися безсистемно, здебільшого поблизу місця загибелі. На більшості могил встановлювались пам'ятні знаки. В той же час відмічені випадки, коли родичі встановлювали пам'ятники-кенотафи загиблим, рештки яких знайти не вдалося. Таким чином, значна кількість поховань жертв Корюківської трагедії знаходилась на обійстях та околицях міста.

Експедицією виявлено, що в окремих випадках поховання останків відбувалося через певний часовий проміжок (до року і більше), коли загиблих вилучали з-під руїн при відбудові Корюківки. Поховання, у переважній більшості, виникли стихійно. Їх належне позначення та фіксування не здійснювалося. Тож можна стверджувати, що значна кількість останків жителів, загиблих під час Корюківської трагедії, вже не може бути виявленою, бо місця їх поховань, утративши зовнішні ознаки, відійшли під райони забудови відновленого міста [11, 133].

Дещо осторонь від загальної картини стоїть місце масових розстрілів, виявлене в урочищі «Гай» (Воронячий ліс). Тут ми зустрічаємося із серією запланованих розстрілів, можливо, осіб, що були ув'язнені окупаційною владою та підлягали знищенню (родичів партійного та радянського керівництва, партизан та неблагонадійних жителів). Вірогідно, що час розстрілів у Воронячому лісі хронологічно не співпадає з подіями 1–9 березня 1943 р., але є логічною ланкою зв'язного знищення цивільного населення.

З поховань вилучені артефакти: намистинки, гребінці, взуття, канцелярські предмети, окуляри, фрагменти посуду, залізні та скляні речі, ювелірні вироби з золота, срібла, міді, обвуглена картопля, часовий механізм, гудзики. Вони передані до фондів Корюківського історичного музею.

Підсумком роботи експедиції стало проведення у 2012–2013 рр. ексгумації поховань жертв трагедії (265 останків) та інших злочинів періоду окупації 1941–1943 рр. на території м. Корюківки та перепоховання їх на місці Меморіального комплексу пам'яті жителів населених пунктів України, знищених німецькими окупантами. Дані роботи проводились Державною міжвідомчою комісією у справах увічнення пам'яті жертв війни та політичних репресій при Кабінеті Міністрів України спільно з Чернігівською облдержадміністрацією, Корюківською райдержадміністрацією, Корюківською міською радою, Корюківським історичним музеєм, Всеукраїнською громадською організацією «Союз «Народна пам'ять» та іншими громадськими організаціями за сприяння Українського інституту національної пам'яті [9, 23].

Наразі співробітники музею займаються пошуковою роботою, допомагають у зборі інформації про корюківчан (переважно довоєнного і воєнного (1937–1945 рр.) часів). Так, наприклад, учні професійного училища № 6 м. Зима Іркутської області вирішили відкрити музейну кімнату з історії свого закладу. З'ясувалось, що один із викладачів був родом із с. Домашин Корюківського р-ну. На їх запит співробітники музею віднайшли інформацію не тільки про колишнього викладача училища, а й двох учнів-земляків з поважним послужним списком.

Отже, всі напрямки роботи музеїв базуються на наукових дослідженнях. Без них неможливе ані комплектування і зберігання фондів, ані створення повноцінної експозиції, ані проведення культурно-освітньої роботи. Пошукова робота, як складова науково-дослідної діяльності, є необхідною умовою у вирішенні завдань, покладених на музейні заклади загалом і Корюківського історичного музею зокрема.

Посилання

1. Устименко В. У кожного своя правда. Істина одна. Корюківка: довічний біль / Василь Устименко. – К.: Україна, 2013. – 440 с.
2. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Чернігівська область / Український інститут національної пам'яті, Чернігівська обл. держ. адміністрація, Чернігівська обласна рада; Редколегія: В.М. Хоменко (голова редколегії) та ін. – Чернігів: Деснянська правда, 2008. – 1060 с.
3. Наріжний Б.М. Горобинова заграда: розповідь-документ про героїзм і трагедію Корюківки / Б.М. Наріжний. 2-е вид., допр. і допов. – К.: Молодь, 1988. – 114 с.
4. Павленко С. Чорний понеділок Корюківки / Сергій Павленко // Чернігівщина incognita. – Чернігів, 2004. – С. 111–121.

5. Корюківка, 1943: злочин проти людяності. Зб. документів і матеріалів / Український інститут національної пам'яті, Чернігівська обл. держ. адміністрація, Корюківський іст. музей; упорядник: С.В. Бутко, Т.В. Макаренко. – Чернігів, 2010. – 88 с.

6. Толкачова О.О. Нацистські злочини проти мирного населення Корюківщини у період окупації 1941–1943 рр. // Сіверщина в історії України: Збірник наукових праць / Національний заповідник «Глухів», Центр пам'яткознавства Національної академії наук України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Вип. 7. – К–Глухів, 2014. – 328 с.

7. Сведения облздравотдела РККП (б)У об ущербе, причиненном фашистскими окупантами Черниговской области. ПЧОКУ, ф. П–470, оп. 5, спр. 516, л. 1–3.

8. Актуальні проблеми партизансько-підпільного руху в Україні в роки Великої Вітчизняної війни: Матеріали Міжнародної наукової конференції, м. Корюківка, 14 грудня 2011 р. / Чернігівська обласна державна адміністрація, Український інститут національної пам'яті. Упоряд.: С.В. Бутко, Р.І. Пилявець. – Чернігів: Десна Поліграф, 2012. – 144 с.

9. Мартиролог встановлених жертв Корюківської трагедії 1943 року: Довідник / Український інститут національної пам'яті, Чернігівська обл. держ. адміністрація, Корюківський іст. музей; упорядник: С.В. Бутко, О.О. Толкачова; Відп. ред.: Р.І. Пилявець. – 2-ге вид. переробл., випр. і допов. – Чернігів: Десна Поліграф, 2013. – 280 с.

10. Толкачова О. Безмовні свідки Корюківської трагедії [наша історія, що залишилась від населеного пункту після березня 1943-го] / О. Толкачова // Маяк. – 2013. – 2 березня. – С. 3.

11. Проміжний аналітичний звіт про надання послуг з пошуку та ексгумації останків жертв фашистської окупації на території м. Корюківка Чернігівської обл. / Товариство з обмеженою відповідальністю «Спеціалізована установа «Військові меморіали». – Корюківка, 2012. – 235 с.

Толкачева О.А. Поисковая работа как неотъемлемая составляющая научно-исследовательской деятельности Корюковского исторического музея

В статье освещаются и обобщаются результаты поисковой работы как составляющей научно-исследовательской деятельности Корюковского исторического музея по изучению исторического прошлого Корюковщины (события Первой мировой войны 1914–1918 годов, Голодомора 1932–1933 годов, Корюковской трагедии 1–2, 9 марта 1943 года). Значительное внимание уделено преступлению против человечности, которое осуществлено в Корюковке в марте 1943 года.

Ключевые слова: поисковая работа, Корюковщина, Корюковский исторический музей, экспедиции, Первая мировая война, Голодомор, Корюковская трагедия.

Tolkachova O.O. Search work as integral component of research activity of Koriukivka historical museum

In the article results of search work as the making of research activities of Koriukivka historical museum for studying of the historical activity of Koriukivka district are lighted and generalized (events of World War I of 1914–1918, the Holodomor of 1932–1933, Koriukivka tragedy on March 1–2, 9, 1943). The considerable attention is paid to a crime against humanity which is carried out in Koriukivka in March, 1943.

Key words: search work, Koriukivra district, Koriukivka historical museum, expeditions, World War I, the Holodomor, Koriukivka tragedy.

10.03.2015 p.